Poland J. & Clement E. (2009) – The vegetative key to the British Flora.
A5 paperback, 556 p., 24 kleurenplaten en talrijke originele pentekeningen. Verkrijgbaar bij de *Botanical Society of the British Isles* op www.summerfieldbooks.com; prijs £25 (excl. portkosten).

F. VERLOOVE (Meise)

Elke doorwinterde veldflorist wordt geregeld geconfronteerd met niet-bloeiende planten die met de bestaande flora's niet kunnen benoemd worden. De nood aan een flora die enkel gebruik maakt van vegetatieve kenmerken, was dus groot. Toevallig zijn in Europa op korte tijd twee flora's verschenen die hieraan tegemoetkomen: in 2007 de *Flora Vegetativa* voor de Zwitserse flora, en in 2009 *The vegetative key to the British Flora* (hierna *Vegetative Key*). Omdat voor ons floragebied deze laatste relevanter is, bespreek ik hier enkel de *Vegetative Key*.

Aan de hand van de *Vegetative Key* kunnen ruim 3.000 taxa uit Groot-Brittannië en/of Ierland op naam gebracht worden. Het betreft niet alleen de inheemse soorten, maar ook het overgrote deel van de huidige adventieflora en de meeste frequent aangeplante soorten. Slechts enkele uiterst zeldzame en sommige kritische apomictische soorten (bv. uit de genera *Hieracium*, *Rubus* en *Taraxacum*) werden weggelaten. Belangrijker is dat ook hybriden en tal van infraspecifieke taxa niet kunnen uitgesleuteld worden (hoewel dit laatste wel meevalt; bij *Festuca rubra* is dit bv. wel mogelijk). Interessant is dat de volledige sleutel uitsluitend werd samengesteld op basis van persoonlijke waarnemingen van de twee auteurs. Daardoor werden enerzijds fouten uit bestaande flora's uitgesloten en anderzijds soms verrassende, 'nieuwe' kenmerken ontdekt. Heel snel (op p. 9 reeds) volgt de eigenlijke sleutel. Deze wijkt af van de meeste traditionele flora's, niet in het minst omdat vaak gebruik wordt gemaakt van polychotomieën (drie of meer opties per stap in de sleutel). Via de 'key to the major divisions' (beperkt tot één pagina en in hoofdzaak gebaseerd op de bladinsnijding en -stand) wordt de gebruiker verwezen naar een 'division' die alfabetisch gerangschikt is (van A tot U, waarbij division O bijvoorbeeld planten omvat met een getande bladschijf en tegenoverstaande of kransstandige bladen). Binnen de 'divisions' sleutelt men verder tot 'groups' (bv. van OA tot OQ), om tenslotte bij de soort terecht te komen. Het spreekt voor zich dat de 'divisions' en 'groups' artificiële, niet-natuurlijke indelingen zijn die planten verenigen die meestal voor de rest geenszins verwant zijn. Bij diverse, vaak complexe groepen (doorgaans genera of subgenera) wordt echter wel rechtstreeks verwezen naar een afzonderlijke deelsleutel (p. 402-479). Het betreft bv. de genera *Alchemilla*, *Amaranthus*, *Aster*, *Callitriche*, *Cotoneaster*, *Epilobium* en *Myosotis*. Achteraan in het boek (p. 482-493) worden in een 'glossary' en 'explanatory notes' de meest gebruikte termen uitgebreid verklaard en deels ook geïllustreerd. In 24 kleurenplaten worden tenslotte de diverse bladvormen en knopkenmerken afgebeeld. Er dient op gewezen dat dit boek (zoals de titel aangeeft) een sleutel is en geen flora. Naast de wetenschappelijke en

Engelse naam wordt hoogstens (en zeker niet in alle gevallen) enige informatie verstrekt betreffende zeldzaamheid, verspreiding of indigeniteit.

De folder die de *Vegetative Key* aanprijst, klinkt beloftevol én ambitieus: niet alleen wordt gepretendeerd dat een plant gemakkelijker op basis van vegetatieve kenmerken op naam gebracht kan worden dan op basis van bloem- of vruchtkenmerken; bovendien belooft de *Vegetative Key* dat dit uitzonderlijk snel kan ("within three turns of a page, often in under 60 seconds"). In aanmerking genomen dat het determineren van een onbekende plant mét bloem- en/of vruchtkenmerken vaak al geen sinecure is, lijkt deze bewering op zijn minst gewaagd.

Voor het determineren van een onbekende vegetatieve plant biedt de *Vegetative Key* diverse mogelijkheden. Ofwel heeft de gebruiker niet het minste idee en start hij bij het begin ('key to major divisions'). Determinatiepogingen met enkele willekeurig geselecteerde soorten (*Cymbalaria muralis*, *Ficus carica*,…) leiden zo inderdaad binnen de kortste keren tot het vooropgestelde resultaat. Wel is in veel gevallen enige voorkennis onontbeerlijk: een debutant in de floristiek zal ongetwijfeld regelmatig misleid worden. In andere gevallen kan men min of meer een idee hebben of twijfelen tussen twee soorten (bv. tussen *Knautia arvensis* en *Succisa pratensis*, of tussen *Clinopodium vulgare* en *Origanum vulgare*). Dan wordt de gebruiker aan de hand van de index (met zowel Engelse als wetenschappelijke namen) verwezen naar één of meerdere groepen (waarbij de meest waarschijnlijke groep aangeduid is in het vet) waar de betreffende soorten uitgesleuteld worden. En ook hier met onmiddellijk en gunstig resultaat! Tenslotte kan voor de voornoemde 'selected groups' (bv. *Cotoneaster*) de determinatie direct aanvangen bij deze groepen in plaats van vanaf de start. Uiteraard kan de *Vegetative Key* ook hulp bieden bij het determineren van bloeiende of vruchtdragende planten. Volledigheidshalve dient aangestipt dat in de sleutels – in weerwil van het opzet – een zeldzame keer wel degelijk gebruik wordt gemaakt van bloemkenmerken, bv. bij het uitsleutelen van de diverse *Avena*-soorten.

De Belgische gebruiker dient zich ervan bewust te zijn dat het boek zich in eerste instantie richt tot de Britse eilanden. Een aanzienlijk deel van de inheemse en niet-inheemse flora van België en Groot-Brittannië is gemeenschappelijk, maar er zijn toch tal van uitzonderingen. Op het continent inheemse soorten ontbreken in de *Vegetative Key* (bv. *Arnica montana* of de recent in België ontdekte *Bidens radiata*). Ook voor wat betreft adventiefplanten zijn er vaak opvallende verschillen. Zo is het fenomeen van C_4-grassen als maïsonkruiden in Groot-Brittannië totaal onbekend, waardoor genera als *Digitaria*, *Echinochloa*, *Panicum* of *Setaria* mager vertegenwoordigd zijn. Ook de graanadventiefflora is in Groot-Brittannië veel minder divers dan in België, terwijl het aantal 'garden escapes' dan weer veel groter is. In de *Vegetative Key* zijn dan ook tal van verwilderde cultuurplanten opgenomen die in België (nog) niet door veldfloristen werden gesignaleerd.

De deugdelijkheid van de *Vegetative Key* zal pas blijken na veelvuldig gebruik. Het is ondenkbaar dat een dergelijk, bijna revolutionair werk geen fouten zou bevatten. Mij komt het voor dat de onervaren of beginnende amateur geregeld op het verkeerde been zal gezet worden. Toch is het op zijn zachtst uitgedrukt een merkwaardig boek dat menig veldflorist, inventariseerder of terreinbeheerder – ook in België – zal bekoren.

De Koning J., Van Den Broek J.W., De Meyere D. & Bruens H. (2009) – Dendrologie van de Lage Landen. Geïllustreerde handleiding bij het bepalen van de in Nederland en Vlaanderen voorkomende families, soorten, variëteiten en cultivars van gekweekte houtige gewassen. 14de, geheel herziene druk van 'Nederlandse Dendrologie', 1ste druk als 'Dendrologie van de Lage Landen'. Zeist, KNNV Uitgeverij.

A. RONSE (Meise)

Dit boek is een nieuwe, volledig herwerkte editie van het Nederlandstalige referentiewerk *Nederlandse dendrologie*. In 1933 geschreven

door Boom – *what's in a name?* – is het boek inmiddels toe aan de 14de uitgave. Boom gaf na enkele uitgaven de fakkel door aan andere auteurs, en voor het eerst heeft nu ook een Belgische auteur meegewerkt, namelijk Dirk De Meyere, een collega uit de Nationale Plantentuin. Bij deze uitgave was het immers de bedoeling om de in Nederland voorkomende soorten aan te vullen met in Vlaanderen aangeplante soorten; vandaar de nieuwe naam *Dendrologie van de Lage Landen*. Dit heeft tot gevolg dat in deze editie tientallen geslachten en een honderdtal soorten nieuw toegevoegd zijn. Ondanks de toevoeging van nieuwe soorten, is het formaat van deze editie ongeveer gelijk gebleven aan dat van de vorige, en bevat ze zelfs iets minder pagina's. Het formaat laat toe om het boek vlot te gebruiken op het terrein.

De ondertitel vermeldt dat het gaat om een geïllustreerde handleiding. Van een groot deel van de besproken soorten worden tekeningen gegeven, meestal van één blad, soms ook van de bloemen. In vroegere edities werden de tekeningen gegroepeerd tot composities van meerdere soorten die een volledige pagina beslaan. In de nieuwe editie staat de illustratie verkleind weergegeven bovenaan de pagina waar de soort besproken wordt. Dit is jammer, want hierdoor zijn de vroeger al zeer schematische tekeningen te klein afgebeeld om goed illustratief te zijn.

De huidige editie vertoont nog andere nieuwigheden. Een hiervan is het gebruik van het APG-systeem voor de indeling van planten, gebaseerd op moderne inzichten uit recent genetisch onderzoek ('Angiosperm Phylogeny Group'). Daardoor worden sommige genera in totaal andere families geplaatst dan voorheen. In dit boek zijn de soorten niet meer alfabetisch geordend per familie, maar per genus. De determinatiesleutels om van familie tot genus te komen staan allemaal vooraan in het boek. Van elk genus wordt nu bovendien een beschrijving gegeven, wat vroeger niet het geval was. Een nadeel van het gebruik van het APG-systeem is dat vaak (nog) geen geschikte morfologische kenmerken gekend zijn om sluitende determinatietabellen op het niveau van de families te maken. Zoals in het voorwoord aangegeven, zijn de determinatietabellen zoveel als mogelijk, maar nog niet helemaal, herzien.

Het boek richt zich naar eigen zeggen vooral tot studenten middelbaar en hoger agrarisch onderwijs, tot vaklieden in de groensector en serieus geïnteresseerden. Voor dit publiek is het zeker aangenaam dat in deze editie bij de genusbeschrijving ook kort de vereiste standplaatsfactoren vermeld zijn, plus aanduidingen over kweken en snoeien.

Een sterk punt van dit boek is het grote aantal soorten en infraspecifieke taxa (vaak cultivars) dat erin is opgenomen. Dat zal zeker een deel van het floristenpubliek interesseren, vermits tal van gekweekte houtachtige soorten als adventiefplanten voorkomen. De determinatiesleutels in dit boek zijn evenwel niet altijd even effectief of eenvoudig in gebruik. Neem bijvoorbeeld *Taxus* (venijnboom). Om de soorten van dit genus uit te sleutelen is het eerste kenmerk enerzijds 'naalden tweerijig of schijnbaar tweerijig' en anderzijds 'naalden kamvormig bij elkaar geplaatst of duidelijk onregelmatig tweerijig'. Op het eerste zicht niet echt duidelijk, en ik werd ook niet veel wijzer door het raadplegen van de terminologielijst en de tekeningen van de betrokken soorten. Positief aan het boek is dat alle families en geslachten ook uitgesleuteld kunnen worden aan de hand van winterkenmerken. In de inleiding bij deze determinatietabel wordt gewaarschuwd dat ze pas mits enige routine goed gebruikt kan worden. Een cruciaal kenmerk in deze tabel is immers het aantal sporen per bladmerk: niet altijd goed zichtbaar, vooral op bevroren knoppen!

Een kleine opmerking heb ik verder over het feit dat de aanduidingen van het natuurlijk verspreidingsgebied van de soorten niet steeds kloppen. Zo staat voor *Sambucus racemosa* (trosvlier) dat hij afkomstig is uit West-Azië, hoewel hij ook in delen van Europa en zelfs in ons land inheems is (Ronse 2006). Ook andere in Vlaanderen inheemse soorten, zoals *Erica cinerea*, worden niet vermeld als inheems. Overigens wordt deze soort, die o.a. door Lambinon *et al.* (2004) rode dophei wordt genoemd, in het boek vermeld als 'grauwe dopheide'. Bij de vergelijking van de in dit werk gebruikte Nederlandse plantennamen met deze in de *Nouvelle Flore* (Lambinon *et*

al. 2004) blijkt vaak dat ze niet overeenkomen. Zo staat in het besproken boek *Baccharis* als kruisstruik vermeld en heeft *B. halimifolia* geen Nederlandse naam, terwijl de soort in de Flora als struikaster vermeld staat en het genus geen Nederlandse naam heeft. Er bestaat nog steeds geen officiële uniforme lijst van Nederlandse plantennamen voor houtachtigen, en dat komt hier duidelijk tot uiting!

Als besluit denk ik dat dit boek ook voor floristen aanbevelenswaardig is omwille van het grote aantal opgenomen soorten en cultivars, zeker voor zij die begaan zijn met exoten en adventieven. Het kan een interessante aanvulling vormen op de bestaande flora's, mits enige omzichtigheid bij het gebruik van de determinatietabellen en van de gegevens over verspreidingsarealen.

Literatuur. – Lambinon J., Delvosalle L. & Duvigneaud J. (2004), Nouvelle flore de la Belgique, du Grand-Duché de Luxembourg, du Nord de la France et des Régions voisines. Cinquième édition. Meise, Jardin botanique national de Belgique. – **Ronse A.** (2006), Sambucus racemosa (trosvlier). *In* Van Landuyt W. *et al.*, Atlas van de flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest: 795. Brussel & Meise, Instituut voor natuur- en bosonderzoek, Nationale Plantentuin van België & Flo.Wer.

L. Delvosalle et des membres de l'IFFB (2009) – Atlas Floristique IFFB. France NW.N et NE. Belgique-Luxembourg. Ptéridophytes et Spermatophytes. 1685 verspreidingskaarten. Uitgave in eigen beheer. CD-rom: € 19; in boekvorm (vanaf april 2010): € 100. Te bestellen in de Plantentuin of via Mevr. Gillaert, Broekstraat 11, Dilbeek (tel. 02/5694617).

L. VANHECKE (Meise)

OP CD-rom verscheen in maart 2009 het levenswerk van dr. Léon Delvosalle, de nestor van de Belgische en, zonder veel overdrijven, Franse floristen.

De CD-rom bevat in even zovele aparte entiteiten een samenvatting in 4 talen, een historisch overzicht, een uitleg over de gebruikte methodes, een overzichtskaart met de densiteit van de waarnemingen, een klimaatkaart, wat uitleg over problemen, een alfabetische index van synoniemen en taxa zonder kaarten, bedankingen, een bibliografie en, alfabetisch per letter, 26 files met de verspreidingskaarten. Die kaarten zijn per twee gegroepeerd op een blad.

Het karteergebied omvat geheel België en Luxemburg, plus de aangrenzende delen van Nederland en Duitsland; in Frankrijk wordt zuidwaarts doorgedrongen tot de lijn Mont Saint-Michel-Lunéville. Het geheel beslaat 141.000 km² (vergelijk met circa 14.000 km² voor de Vlaamse Atlas). Aan de inventarisatie werd gewerkt sinds 1950. Léon Delvosalle nam zelf, zeker buiten België, het grootste deel van het veldwerk voor zijn rekening.

Ongetwijfeld vertoont de Atlas gebreken die een gevolg zijn van de ongelijke dichtheid van de waarnemingen, mede zelf een gevolg van te veel solo-werk. Niettemin is deze Atlas op dit moment de enige in Europa die met zo'n detail zo'n groot gebied bestrijkt. Elke Belgische florist die verder wil werken op de flora van aangrenzend Frankrijk, kan daar zijn voordeel mee doen. Ook plaatst deze Atlas de Belgische en de regionale karteringen in een boeiend perspectief. Opvallend komt uit deze atlas bv. naar voor hoe sommige soorten die wij niet echt als zeer zeldzaam ervaren, toch veel zeldzamer blijken te zijn vanuit het ruimere perspectief van het hier gehanteerde karteergebied (zie bv. *Aira caryophyllea* en *A. praecox*). Andere soorten daarentegen lijken dan wel erg zeldzaam, ook in die context. Soms kan men zich de vraag stellen of er geen identificatieproblemen meespelen (zie bv. *Alisma lanceolatum* en *Anthoxanthum aristatum*). Zoals bij elk werk van een dergelijke omvang is het vergelijken van het nieuwe met het reeds bestaande steeds weer een uitdaging die boeit, leert en relativeert.

Alles bijeen is deze Atlas en het terreinwerk dat eraan voorafging een ongelooflijke prestatie van Léon Delvosalle en zijn medewerkers. Het is een prestatie die haar weerga niet kent en die op het individuele vlak moeilijk nog door anderen zal kunnen verbeterd worden.